

Mykola Bulanyi*Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)***The Stieglitz's in Odessa: a Family History in the Space of the Ukrainian Metropolis**

The article analyzes the contribution of the Stieglitz barons to the development of Odessa, as well as an attempt to implement family history and places of memory in the spatial context of the modern Ukrainian metropolis. After all, comprehending the space of modern cities in the context of decommunization processes once again predetermines the reassessment of the heritage of cities, especially those with a powerful imperial past. For this, both general scientific methods of analysis, synthesis, and specially historical methods of comparative analysis and hermeneutics of source material were used. At the same time, various types and types of sources were involved in order to achieve the main goal - the search for places of memory associated with the Stieglitz barons and the identification of the main possible points on the map of Odessa. The theoretical basis is separately characterized, among other things, demonstrating modern ideas and attitudes towards the Stieglitz family in different European countries. Thanks to this, it becomes possible to supplement local history collections, develop excursion routes, create memorial tablets marking the contribution of the Stieglitz brothers to the development of the region. Especially considering that the Stieglitz were among the first converted Jews of the Russian Empire at the end of the 18th cent. and it was the South of Ukraine, that played a significant role in the rise of the clan. After all, German court Jews here adopted Lutheranism, received a starting base, the rights of foreign merchants, and subsequently moved their own capital to St. Petersburg, where one of the branches of the family received the baronial title from Nicholas I. Moreover, this was the only case of the granting of the barony by the emperor throughout his reign. In the course of the study, several important objects and places of interest for the Stieglitz were identified, as well as a street named after Baron L. Stieglitz was discovered. In addition, it was possible to trace the influence of the Stieglitz family not only on the commercial and industrial rise of Odessa, but also on the financial and cultural development of the imperial city.

Keywords: court Jews, baron, the Stieglitzs, Odessa, converted Jews, streets, trading house «Stieglitz and C°», Richelieu's Lyceum, Count M.S. Vorontsov

Микола Буланій*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна)***Родина Штігліців в Одесі: сімейна історія в просторі українського мегаполіса**

В статті проаналізовано внесок баронів Штігліців у розвиток Одеси, а також здійснено спробу імплементації родинної історії та місць пам'яті в просторовий контекст сучасного українського мегаполісу. Адже осягнення простору сучасних міст в умовах декомунізаційних процесів у черговий раз зумовлює переоцінку спадщини міст, особливо з потужним імперським минулим. У нагоді для цього стали як загальнонаукові методи аналізу, синтезу, так і спеціальні історичні методи компаративного аналізу та герменевтики джерельного матеріалу. При цьому було залучено різновидові джерела задля досягнення основної мети – пошуку місць пам'яті, пов'язаних з баронами Штігліцями, та виявлення основних можливих точок на мапі Одеси.

Окремо була охарактеризована теоретична база, що, крім іншого, дозволило виявити сучасні уявлення й ставлення до роду Штігліців у різних країнах Європи. Завдяки цьому можливо доповнення краєзнавчих збірок, розробка екскурсійних маршрутів, створення меморіальних табличок щодо внеску братів Штігліців у розвиток краю. Особливо враховуючи те, що Штігліці були одними з перших конвертованих євреїв Російської імперії станом на кінець XVIII ст. й саме Південь України відіграв значну роль у піднесенні роду. Адже німецькі придворні євреї саме тут прийняли лютеранство, отримали стартову базу, права іноземного купецтва, а згодом перемістили власні капітали до Петербургу, де одна з гілок роду й отримала від Миколи I баронський титул. Причому це був єдиний випадок надання баронства імператором протягом усього його правління. В ході дослідження було встановлено кілька важливих об'єктів та знакових для Штігліців місць, а також виявлено вулицю, яка носила ім'я барона Л. Штігліца. Окрім того вдалося простежити вплив родини Штігліців не лише на торгівельно-промислове піднесення Одеси, але й на фінансовий та культурний розвиток імперського міста.

Ключові слова: *придворні євреї, барон, Штігліці, Одеса, конвертовані євреї, вулиці, торговий дім «Штігліц і К°», Рішельєвський ліцей, граф М. С. Воронцов*

Вступ.

Останнім часом все більше дослідників у своїх наукових студіях орієнтуються на принципи нового біографізму. Окрему увагу в сучасній історичній науці слід приділити подібним працям у межах постколоніальної регіоналістики. Одними з таких прикладів стали дослідження родинної історії єврейських купців Штігліців, особливо в німецькій, ізраїльській та російській історіографії. Здебільшого вони присвячені фінансовим справам та меценатським здобуткам Штігліців і представлені роботами таких іноземних дослідників, як Вольфганг Сартор, Міріам Гарбурд, Володимир Морозан, Марина Штігліц та ін. Натомість, у сучасній українській історіографії діяльність Штігліців розглядається досить побіжно в краєзнавчих студіях, присвячених економічній історії Півдня України (роботи Олега Бурдейного, Ігоря Серова, Олександра Сурілова, Ірини Дружкової, дані екскурсійних сайтів тощо). Саме тому, метою даної статті став пошук у просторі міста місць пам'яті, пов'язаних з окремою родиною баронів Штігліців. Виходячи з цього, основними завданнями були визначені аналіз письмових джерел, присвячених одеському періоду родинної історії Штігліців та пошук на їх основі місць пам'яті про них у міському просторі такого сучасного мегаполісу як Одеса. Задля виконання окреслених завдань були використані як загальнонаукові методи (аналіз, синтез, синхронний метод), так і спеціально-історичні (компаративний, біографічний, герменевтичний) методи.

Особливо примітним є те, що джерельні відомості щодо роду Штігліців містяться

в архівосховищах України, Німеччини та Росії. Найбільший комплекс документів, присвячений баронській гілці роду, міститься в Російському державному історичному архіві Санкт-Петербургу (РГИА, ф. 1091, оп. 1). 12 справ фонду охоплюють період 1829–1883 рр. й стосуються лише відомостей щодо нагород баронів Людвіга та Олександра Штігліців, меценатської та фінансової діяльності Олександра Штігліца (відкриття художнього училища та Нарвської суконної фабрики). Его-документи, такі як листування, щоденники чи спогади в цьому фонді відсутні. Тим не менш, існує досить значний масив опублікованих у різні періоди джерел, у тому числі й его-документів, які дозволяють певною мірою реконструювати появу родини Штігліців на теренах Півдня України, а згодом їх інтеграцію до імперських еліт столиці в першій половині XIX ст. Тим паче, що родина Штігліців є одними з небагатьох прикладів конвертованих євреїв Російської імперії кінця XVIII – початку XIX ст. Адже саме в цей період відбувається інтеграція євреїв в політико-правову систему Російської імперії та вписування в соціокультурні та економічні реалії народів імперії, що супроводжувалися змінами ідентичностей та засвоєння нових соціальних ролей. Саме подібні процеси призводили до утворення нової культурної ідентичності (Литвинова, 2011, с. 28).

Результати дослідження.

Історію родини Штігліц на теренах Російської імперії можна прослідкувати з моменту розподілу у 1798 р. майна Фредерикою Луїзою Штігліц після смерті чоловіка Лазаря Штігліца, який був придворним євреєм у князя

Карла Августа Фрідріха Вальдек-Піромонтського. Розподіливши кошти між шістьма синами, троє з них (Ніколас, Бернард та Людвіг Йоганн) приблизно в один і той самий час мігрували до Російської імперії (Гамбурд, 2013). Станом на 1799 р. Ніколас Штігліц вже значився як херсонський купець та мав разом з Абрамом Перетцем соляний відкуп на Півдні України. Вельми показово, що в даний проміжок часу Ніколас розділяв з Перетцем погляди щодо модернізації єврейського суспільства на ідеях Гаскалі. Згідно «Кондицій» 1801 р. вони отримали монополію на право поставок кримської солі по українським, литовським та білоруським губерніям. Важливим для успіху справи стало введення двомісних запасів не лише в окреслених губерніях, але й портових містах Крюків, Одеса та Перекоп аби «получать соль могли благовременно и достаточно» без залучення інших осіб (Кондиции, постановленныя в Сенате, 1830, №19774, с. 572). Проте інтриги сенатора Гаврила Державіна та генерал-прокурора Олександра Беклешова змусили Сенат визнати контракт зі Штігліцем й Перетцем невідповідним та шкідливим для імперії.

У 1803 р. Державін зазначав, що відкупщики «сделали такие положения, из которых они ... извлекут свои выгоды, содержа в почти монополию в одних своих руках сего промысла» та з осудом ставився до надання князем Григорієм Потьомкіним-Таврійським земель Запорізької Січі та 2 тис кріпаків херсонському купцю-єврею Штігліцу («евреи деревнями и помещичьими крестьянами ни под каким названием и наименованием отнюдь не владели, и не распоряжались»). Лише в 1816 р. Державін порадив графові Семенові Капністу «уломать как-нибудь Штиглица, чтоб он извернулся поставкою вина» (Дружкова, 2004/5764). Про успішну діяльність Ніколаса у винному відкупі свідчить те, що у 1801 р. він отримав чин колезького асесора, в 1803 р. – надав імператору на особисті потреби 13 млн крб. та фінансував у 1809–1817 рр. – став директором комісії з погашення боргів, про що писав граф Єгор Канкрін: «усердие и труды» Штігліца «способствовали к успешному ходу первых наших займов и ускорили достижение цели правительства в одной из важнейших финансовых операций» (Дружкова, 2004/5764).

Так, Бернард Штігліц, який хоча й був приписаний у 1805 р. до одеського купецтва І гільдії, на відміну від Ніколаса, займався винними відкупками. Щоправда, деякі вчені зазначають, що він був «содержатель крымских соляных озер» (чим займався Ніколас), чи співзасновником Чорноморського акціонерного товариства пароходів (Штиглиц, 2014, с. 3), чим займався Людвіг Йоганн (Блестящий финансист

и меценат Людвиг Штиглиц, 2018). Діяльність Бернарда в основному зосереджувалася в Кременчуку, де він постійно проживав. Тож з початку 1820-х рр. він вже не був пов'язаний з торгівельно-фінансовим життям Одеси (Морозан, 2007, с. 150).

Ніколас також сприяв переїзду у 1802 р. після фінансового краху іншого брата – гамбурзького купця Людвіга Йоганна (Морозан, 2007, с. 151). Так Людвіг Штігліц з'явився у Санкт-Петербурзі в якості представника торгівельного дому свого дядька Пітера Клейна. Надалі завдяки братові розпочав він власну справу, а після смерті Ніколаса у 1820 р. успадкував торговий дім «Штігліц і К°». Аби зберегти фінансові прибутки Людвіг Йоганн з більшою охотою інкорпоровувався до імперського соціуму, що виявилось у прийнятті російського підданства у 1807 р., а згодом – у зміні віри на лютеранство у 1812 р. через шлюб з Анжелікою Готшальк-Дюссельдорф (Гамбурд, 2013). Від Людвіга Йоганна пішла найвідоміша гілка роду Штігліців у Російській імперії, яка єдина в період правління Миколи I отримала титул баронів у 1826 р. (Бурдейный, Серов, Сурилов, 2015, с. 225). За допомоги Людвіга Йоганна в подальшому його брат Бернард отримав спадкове дворянство та чин надвірного радника (Штиглиц, 2014, с. 3). Щоправда, згідно української дослідниці І. Дружкової – чин коллежского асесора з правом на спадкове дворянство (Дружкова, 2004/5764).

Виходячи з цього, найпершими локаціями у просторі сучасної Одеси, які безпосередньо пов'язані з родиною Штігліц, можуть слугувати місця для зборів біржових операцій тогочасними купцями: з 1796 р. – будинок купця Дофіна на розі Рішельєвської та Грецької вулиць, а з 1806 р. – клубний дім купця Жана Франсуа Рено (ріг Дерibasівської та Рішельєвської – (Морозан, 2007, с. 139)). Саме там вирішували фінансові питання перші представники Штігліців у Російській імперії – Ніколас та Бернард.

Так чи інакше, але майже протягом всієї першої половини XIX ст. представники родини Штігліц вели свої справи здебільшого на Півдні України, а саме в Одесі й лише після ряду фінансових успіхів у 1828 р. наймолодший з братів Людвіг Йоганн зумів відкрити справу та осісти в імперській столиці, а в 1834 р. відкрити контори в Одесі, Радзивілові та Херсоні (Дружкова, 2004/5764). Згідно листування графа Воронцова, ідея створення банкірського закладу в Одесі, який був «настоятельной необходимостью развития в Южной России торгового кредита», «коего капиталы и особливо кредиты могли бы служить подпорой торговле всей Южной России», виникла ще у 1828 р. (Морозан, 2007, с. 151).

Однак справа щодо появи «великого хорошого торгового дому в Одесі», була вирішена на початку 1829 р., коли барон Людвіг Штігліц був призначений придворним радником, а його син Олександр прийнятий до школи прапорноносців (Письмо графа К. В. Нессельроде графу (князю) М. С. Воронцову (23 janvier 1829), 1895, кн. 40, с. 41)¹. Офіційне відкриття закладу відбулося на наступний день після укладення Адріанопольського миру (Письмо графа К. В. Нессельроде графу (князю) М. С. Воронцову (23 mars 1829), 1895, кн. 40, с. 44). Обіг торговельної справи в Одесі після відкриття дому Штігліца складав 24 млн крб. та неухильно зростав (1834 р. – до 32 млн крб., в 1838 – до 55 млн крб.) (Блестящий финансист и меценат Людвиг Штиглиц, 2018). Більш точні дані товарообігу були підсумовані німецьким дослідником В. Сартором, згідно якого у 1834–1839 рр. з товарообігу всіх одеських євреїв (7.7%) на долю дому барона Штігліца припадало 6,2% (тобто 11.781.547 млн крб.), тоді як експорт у той самий період склав 6,1% (тобто 11.630.510 млн крб.) (Сартор, 2012, с. 168–170). У 1836 р. торговий дім барона Штігліца посів друге місце серед 9 торгових домів Одеси, з щорічним обігом понад 2 млн крб. (Морозан, 2007, с. 149). Тож на цей час найбільш показовим місцем пам'яті можна вважати будівлю Старої біржі, де й у 1830-ті рр. відбувалися подібні торговельні операції, а зараз знаходиться Одеська міська рада (пл. Думська, 1).

Та, попри успіхи, наприкінці 1830-х рр. справи барона Штігліца починають погіршуватися. Так, згідно листів імперської адміністрації, що були опубліковані у збірці «Архив князя Воронцова», 9 листопада 1834 р. згорів магазин Штігліца «с некоторыми товарами, в нем бывшими» (Аноним от 7 ноября 1834 г., 1893, кн. 39, с. 100), 5 травня 1839 р. барон через масовий падіж худоби втратив 12 тис іспанських овець (Письмо С. В. Сафонова к кн. В. С. Воронцову, 1892, кн. 38, с. 380), до 17 січня 1847 р. затягувалася справа щодо купівлі пароплавів в Англії (яку продовжив син Людвіга Штігліца – Олександр) (Письмо графа К. В. Нессельроде графу (князю) М. С. Воронцову (17 janvier 1847), 1895, кн. 40, с. 335–336).

Станом на 1840 р., згідно свідчення генерал-лейтенанта Миколи Раєвського, торговий дім Штігліца в Одесі вже «не существует для прямой торговли, а занимается только ликвидациею по прежним делам» (Записка ген.-л. Раевского о торговле с горами, 1884, с. 475). Тим не менше, Раєвський списався з бароном, який вже

перебував у Санкт-Петербурзі, та прохав графа Воронцова, аби той зв'язався зі Штігліцем, якому «получит всякое содействие и все пособия, какие только по обстоятельствам будут признаны возможными» та з ним будуть діяти на його умовах (Рапорт ген.-л. Раевского гр. Воронцову, от 25-го мая 1840 года, 1884), с. 489–490). Такі поставки дозволили барону Штігліцу протягом 1840–1844 рр. здійснити продаж зерна на 27 млн крб. Попри доволі значні суми обігу, торговий дім вже не міг конкурувати з іншими фінансистами, адже на долю лише єврейських банкірів та купців Одеси в окреслений період припадав продаж на 2.16 млрд крб. (Сартор, 2012, с. 168–170). За даними російського дослідника Морозана, барон Штігліц остаточно ліквідував контору в Одесі напередодні смерті у 1843 р., передавши клієнтську базу своєму колишньому агенту Ернсту Массу (Морозан, 2007, с. 151).

У подальшому фінансовий успіх Людвіга Йоганна став в Одесі найбільш знаковим та резонансним. Так, надійність торгового дому засвідчував граф Карл Нессельроде, який завіряв графа Воронцова у фінансовій компетентності барона Штігліца («дорогий граф, ви не втратите ні хвилини» – (Письмо графа К. В. Нессельроде графу (князю) М. С. Воронцову (23 mars 1829), 1895, кн. 40, с. 44) та неухильно прохав: «запобігайте таким серйозним незручностям ... і помсти новому дому, який, безсумнівно, стане страшним конкурентом для інших» (Письмо графа К. В. Нессельроде графу (князю) М. С. Воронцову (28 janvier 1830), 1895, кн. 40, с. 52). К. В. Нессельроде писав також і про нововведення, здійснені у фінансовій сфері Одеси бароном Штігліцем. Так, 28 лютого 1830 р. Штігліц «вважає, що при розподілі акцій Одеса повинна мати перевагу Мені здається, що цей план є дуже справедливим» (Письмо графа К. В. Нессельроде графу (князю) М. С. Воронцову (28 fevrier 1830), 1895, кн. 40, с. 55). Та й сам граф М. С. Воронцов, згадуючи про голод у південноукраїнських губерніях у 1820-х рр., писав, що «маючи необмежений кредит в одеському домі Штігліца, я залишив всюди надійних комісарів та грошові суми, необхідні для закупівлі та розподілу серед населення всіх видів зерна» (Memoirs du prince M. Woronzow (1819–1833), 1891, кн. 37, с. 100). Повага до діяльності барона зберігалася в краї весь період існування торгового дому. Так, граф Нессельроде називав барона «Notre ami»² (Письмо графа К. В. Нессельроде графу (князю) М. С. Воронцову (17 janvier 1847), 1895, кн. 40, с. 335–336), а граф

¹ Переклад тут і далі з французької автора.

² «Наш друг».

Олександр Бенкендорф підкреслював «скільки Одеса получила посредством дома Штиглица» й як барон «кроме пользы своей, столь ревностно печется о пользах общественных» (Письмо гр. А. Х. Бенкендорфа к гр. М. С. Воронцову от 25 апреля 1838, 1889, кн. 35, с. 361). Прикладом цьому служить і поява завдяки барону Людвігу Штіглицу в 1827 р. в Одесі відділення Першого російського страхового товариства³ (барон став його співзасновником разом з Миколою Мордвіновим), яке користувалось монополією на страхову діяльність та було звільнено від податків протягом 20 років не лише в Одесі, але й в столичних містах, Петербурзькій, Московській, Ліфляндській, Курляндській та Естляндській губерніях (Барышников, 1998), с. 15).

Тож саме Людвігу Йоганну деякі дослідники приписують меценатську діяльність в Одесі всіх Штіглиців. Найкращим прикладом цього служить пожертвувана Рішельєвського ліцею вул. Дерибасівській, 16, яка з легкої руки краєзнавців стала виключно заслугою барона (Блестящий финансист и меценат Людвиг Штиглиц, 2018). Хоча, згідно джерел, у 1815 р. 300 тис крб. пожертвував Ніколас Штіглиц, а в 1817 р. поміж сум для споруди нового корпусу було залучено й «остаток от пожертвованных Коллежским Ассесором Штиглицом 100.000 рублей, в пользу заведения для Народного Просвещения в Одессе» (Высочайше утвержденное образованиеи Устав Ришельевского Лицея (2 Маия 1817), т. XXXIV. 1817, 1830), №26827, с. 240, 242). Окрім того, з ліцеєм пов'язаний і Бернард Штіглиц, син якого Микола успішно закінчив цей заклад і став дипломатом. Більш детальна інформація про нащадка цього представника роду подається у списках чиновників 1872 р., згідно яких Микола Штіглиц був таємним радником при міністерстві внутрішніх справ, дорадчим членом Статистичної ради. Важливо при цьому, що «содерж. не получает», оскільки на той час спільно з братом мав родовий кам'яний будинок в Одесі та проживав у власному будинку в столиці (Список гражданским чинам первых четырех классов, 1872, с. 409–410; Список гражданским чинам первых четырех классов, 1872, с. 406–407).

Принагідно зазначу, що окрім будинків, так чи інакше пов'язаних з родиною Штіглиців, в Одесі певний час існувала вулиця, названа на честь барона Людвіга Штіглица. Так, згідно додатку до статті про Одесу, ця вулиця у 1897

р. називалася «Новою» (Мурашкинцев, 1897, с. 726–730). Певний час вона носила назву Ново-Інститутська, бо саме на тут розміщувався інститут благородних панянок. Станом на 1914 р. вул. Ново-Інститутська вже називалася Штіглица й, окрім інституту, тут знаходились Херсонська поліцейська дільниця, 10 мирового дільниця та 18 житлових будинків (Вся торгово-промышленная Одесса, 1914, с. 288). З приходом більшовиків пам'ять про банкіра та барона Штіглица не була нагальною. З'явилися нові герої, тож вулицю перейменували на честь радянського військового діяча Клімента Ворошилова. Але про прізвище Штіглица не забули, про що свідчить коротка доба перейменування вулиці на дореволюційний манер за румунської окупаційної адміністрації 1941–1944 рр. (Одесская газета, №5, с. 2; Одесская газета, №57, с. 3). Далі доля цього топонімічного об'єкту простору Одеси змінилася вже на початку ХХІ ст., коли з хвилею декомунізації вулиця, на якій знаходиться сучасний Одеський національний морський університет, отримала найменування на честь українського композитора та педагога Петра Ніщинського (Левченко, 2019).

Висновки.

Таким чином, варто визначити, що на сучасній мапі Одеси ще можна відшукати певні місця пам'яті, пов'язані з внеском родини Штіглиців у розвиток міста. Їх можна розподілити на кілька видів: 1. власне будинки (Рішельєвський ліцей, Одеська міська рада); 2. промислові об'єкти (Одеський порт), 3. знакові елементи ландшафту (місцезона будинків купця Дофіна на розі Рішельєвської та Грецької вулиць, клубного дому купця Рено). Непересічним ключем до розкриття родинної історії в постколониальному та постіндустріальному просторі мегаполісу є й об'єкти, пов'язані з топонімікою міста, прикладом чого у випадку з родиною Штіглиців й Одеси служить сучасна вул. Ніщинського. Тож з певною долею впевненості можна визнати, що дослідження письмових джерел дозволяє не лише відкоригувати певні дані щодо минулого, але й створити певну перспективу щодо повернення широкому загалу імен, тісно пов'язаних з історією міст, але позабутих з різних причин. Це може сприяти не лише поширенню інформації у ЗМІ, але й редагуванню екскурсійних маршрутів, появі меморіальних табличок тощо.

³ Сучасна вул. Преображенська, 11.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Аноним от 7 ноября 1834 г. (письмо Одесского отделения Коммерческого Совета на вопросы о выгодах и невыгодах порто-франко), Архив князя Воронцова. Москва: Университетская типография, 1893. Кн. 39. С. 100–101.

Барышников М. Деловой мир России: Историко-биографический справочник. Санкт-Петербург: Искусство-СПб; Logos, 1998. Ч. 2. 448 с. URL: https://www.booksite.ru/localtxt/del/ovo/delovoi_mir/index.htm (дата звернення 14.08.2021).

Блестящий финансист и меценат Людвиг Штиглиц. Grad.ua. Новости Одессы. 22.08.2018. URL: <https://grad.ua/istoriya-odessy/77313-blestyashij-finansist-i-mecenat-lyudvig-shtiglic.html> (дата звернення 14.08.2021).

Бурдейный О., Серов И., Сурилов А. «С должною и непременною верностью...». Очерки истории Одесского казначейства (1826–1920 гг.). Одесса, 2015. 374 с.

Вся торгово-промышленная Одесса. Адресно-справочная книга на 1914 год. Одесса: Типография «Энергия», 1914. 416 с.

Высочайше утвержденное образованием Устав Ришельевского Лицея (2 Мая 1817). ПСЗРИ, Собрание 1. Санкт-Петербург: В типографии II Отделения Собственной ЕИВ Канцелярии, 1830. Т. XXXIV. 1817. №26827. С. 239–256.

Гамбурд М. Династия Штиглицев, Звезда, апрель (2013). URL: <https://www.miriamgamburd.com/ru/text/dynastiya-shtiglichev/> (дата звернення 14.08.2021).

Дружкова И. Еврейские банкиры в Одессе XIX века, Мигдаль Times. Июнь–август/тамуз–ав (2004/5764). № 48–49. URL: <https://www.migdal.org.ua/times/48/4465/> (дата звернення 14.08.2021).

Записка ген.-л. Раевского о торговле с горами и переселении на восточный берег, Акты, собранные Кавказской археографической комиссией. Тифлис: Тип. Канцелярии Главногоначальствующего гражданского частию на Кавказе, 1884. Т. IX, С. 470–480.

Кондиции, постановленные в Сенате с содержателями Крымских соляных озер Коммерции Советником Перетцом и Херсонским купцом Штиглицем, на основании коих обязались они по заключенному с ними контракту вместо заимствуемой доселе из заграничных мест, довольствоваться Крымскою солью Губернии: Подольскую, Волынскую, Минскую, Литовскую и Белорусскую, с ныне текущаго 1801 года, по предназначаемому продолжению им содержания Крымских соляных озер, впредь чрез восемь лет с предоставлением при том свободной сей же соли продажи каждому их вольнопромышленников о всем вообще городам и селениям означенных Губерний (11 Марта 1801). ПСЗРИ, Собрание 1. Санкт-Петербург: В типографии II Отделения Собственной ЕИВ Канцелярии, 1830. Т. XXVI. 1800–1801. №19774. С. 572–578.

Левченко В. «Благородные корни» одесского «Водного». Международный морской журнал «СУДОХОДСТВО». 2019. № 4. URL: <https://sudohodstvo.org/blagorodnye-korni-odesskogo-vodnogo/> (дата звернення 14.08.2021).

Литвинова Т. Ф. «Поміщицька правда». Дворянство Лівобережної України та селянське питання наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття (ідеологічний аспект). Дніпропетровськ: «ЛІРА», 2011, 732 с.

Морозан В. Крупнейшие торгово-банкирские дома Одессы XIX в. Экономическая история: Ежегодник, 2007. С. 137–192.

Мурашкинцев А. Одесса. Энциклопедический Словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. Санкт-Петербург: Типо-Литография И. А. Ефрона, 1897. Т. 21А (42). Нэшвилль-Опакский. С. 726–730. URL: http://gatchina3000.ru/big/073/73754_brockhaus-efron.htm (дата звернення 14.08.2021).

Одесская газета. 08.11.1941. № 5. 2 с.

Одесская газета. 09.03.1944. № 57. 4 с.

Письмо гр. А. Х. Бенкендорфа к гр. М. С. Воронцову от 25 апреля 1838. Архив князя Воронцова. Москва: В университетской типографии (М. Катков), 1889. Кн. 35, С. 361.

Письмо графа К. В. Нессельроде графу (князю) М. С. Воронцову (17 janvier 1847). Архив князя Воронцова. Москва: В университетской типографии, 1895. Кн. 40, С. 335–336.

Письмо графа К. В. Нессельроде графу (князю) М. С. Воронцову (23 janvier 1829). Архив князя Воронцова. Москва: В университетской типографии, 1895. Кн. 40. С. 41–42.

Письмо графа К. В. Нессельроде графу (князю) М. С. Воронцову (28 janvier 1830). Архив князя Воронцова. Москва: В университетской типографии, 1895. Кн. 40. С. 52.

Письмо графа К. В. Нессельроде графу (князю) М. С. Воронцову (28 fevrier 1830). Архив князя Воронцова. Москва: В университетской типографии, 1895. Кн. 40. С. 55.

Письмо графа К. В. Нессельроде графу (князю) М. С. Воронцову (23 mars 1829). Архив князя Воронцова. Москва: В университетской типографии, 1895. Кн. 40. С. 44–45.

Письмо С. В. Сафонова к кн. В. С. Воронцову. Архив князя Воронцова. Москва: Университетская типография, 1892. Кн. 38. С. 380.

Рапорт ген.-л. Раевского гр. Воронцову, от 25-го мая 1840 года. Акты, собранные Кавказской археографической комиссией. Тифлис: Тип. Канцелярии Главногоначальствующего гражданского частию на Кавказе, 1884. Т. IX. С. 489–490.

Русский государственный исторический архив (РГИА), ф. 1091. Штиглицы, бароны: Людвиг Иванович (1778–1843) и Александр Людвигович (1814–1884), оп. 1. 1829–1883 гг. 10 л.

Сартор В. Хлебные экспортеры Черноморско-Азовского региона: группы предпринимателей и их этнических состав, 1834–1914. Грецьке підприємництво і торгівля у Північному Причорномор'ї XVIII–XIX ст. Збірник наукових статей. Київ: Інститут історії України НАН України, 2012. С. 157–209.

Список гражданским чинам первых четырех классов. Санкт-Петербург: В типографии Правительствующего Сената, 1872. Ч. 1. Чины первых трех классов. Исправлено по 10-е мая 1872 г. С. 409–410.

Список гражданским чинам первых четырех классов. Санкт-Петербург: В типографии Правительствующего Сената, 1872. Ч. 1. Чины первых трех классов. Исправлено по 10-е сентября 1872 г. С. 406–407.

Штиглиц М. Семья Штиглиц в России. 2014. 10 с. URL: https://www.ghpa.ru/images/shtiglits/_семья_2014.pdf (дата звернения 14.08.2021).

Memoirs du prince M. Woronzow (1819–1833). Архив князя Воронцова. Москва: Университетская типография, 1891. Кн. 37. С. 64–102.

REFERENCES

- Anonim (1893). Pismo Odesskago otdeleniya Kommercheskago Soveta na voprosy o vyigodah i nevyigodah porto-franko ot 7 noyabrya 1834 g. Arhiv knyazya Vorontsova (Kn. 39). Moskva: Universitetskaya tipografiya. P. 100–101.
- Baryshnikov, M. (1998). Delovoy mir Rossii: Istoriko-biograficheskiy spravochnik (Ch. 2). Sankt-Peterburg: Iskustvo-SPB; Logos. 448 s. Retrieved from https://www.booksite.ru/localtxt/del/ovo/delovoi_mir/index.htm.
- Blestyashiy finansist i metsenat Lyudvig Shtiglits. (2018). Grad.ua. Novosti Odessyi. Retrieved from <https://grad.ua/istoriya-odessy/77313-blestyashiy-finansist-i-mecenat-lyudvig-shtiglic.html>.
- Burdeyniy, O., Serov, I., & Surilov, A. (2015). «S dolzhnoy i nepremennoy vernosti...». Ocherki istorii Odesskogo kaznacheystva (1826–1920 gg.). Odessa.
- Vsya torgovo-promyshlennaya Odessa. Adresno-spravochnaya kniga na 1914 god. (1914). Odessa: Tipografiya «Energiya».
- Vysochayshe utverzhdennoe obrazovaniye Ustav Rishlevskago Litseya (2 Maiya 1817). (1830). PSZRI. (Sobranie 1. T. XXXIV. 1817. №26827). Sankt-Peterburg: V tipografii II Otdeleniya Sobstvennoy EIV Kantselyarii. P. 239–256.
- Gamburd, M. (2013). Dinastiya Shtiglitsev, Zvezda (Aprel). Retrieved from <https://www.miriamgamburd.com/ru/text/dinastiya-shtiglitsev/>.
- Druzhkova, I. (2004). Evreyskie bankiry v Odesse XIX veka. Migdal Times (Iyun–avgust/tamuz–av. № 48–49. Retrieved from <https://www.migdal.org.ua/times/48/4465/>.
- Zapiska gen.-l. Raevskogo o torgovle s gortsami i pereselenii na vostochnyy bereg. (1884). Akty, sobrannyye Kavkazskoy arheograficheskoy komissii (T. IX). Tiflis: Tip. Kantselyarii Glavnonachalstvuyushchego grazhdanskoyu chastiyu na Kavkaze. P. 470–480.
- Konditsii, postanovleniya v Senate s sodержateliyami Kryimskikh solyanykh ozer Kommertsii Sovetnikom Perettsom i Hersonskim kuptsom Shtiglitsom, na osnovanii koih obyazalis oni po zaklyuchennomu s nimi kontraktu vmesto zaimstvuemoy dosele iz zagranichnykh mest, dovolstvovat Kryimskoyu solyu Gubernii: Podolskuyu, Volyinskuyu, Minskuyu, Litovskuyu i Belorusskuyu, s nyne tekushchago 1801 goda, po prednaznachayemomu prodolzheniyu im sodержaniya Kryimskikh solyanykh ozer, vpred chrez vosem let s predostavleniem pri tom svobodnoy sey zhe soli prodazhi kazhdomu ih volnopromyshlennikov o vsem voobshe gorodam i seleni yam oznachennykh Guberniy (11 Marta 1801). (1830). PSZRI. (Sobranie 1. T. XXVI. 1800–1801. №19774). Sankt-Peterburg: V tipografii II Otdeleniya Sobstvennoy EIV Kantselyarii. P. 572–578.
- Levchenko, V. (2019). «Blagorodnyie korni» odesskogo «Vodnogo». Mezhdunarodnyy morskoy zhurnal «SUDOHODSTVO» (№ 4). Retrieved from <https://sudohodstvo.org/blagorodnye-korni-odesskogo-vodnogo/>.
- Lytynova, T. F. (2011). «Pomishchyska pravda». Dvorianstvo Livoberezhnoi Ukrainy ta selianske pytannia naprykintsi XVIII – u pershii polovyni XIX stolittia (ideolohichniy aspekt). Dnipropetrovsk: «LIRA».
- Morozan, V. (2007). Krupneyshie torgovo-bankirskie doma Odessyi XIX v. Ekonomicheskaya istoriya: Ezhegodnik. P. 137–192.
- Murashkintsev, A. (1897). Odessa. Entsiklopedicheskiy Slovar F. A. Brokgauza i I. A. Efrona (T. 21A (42). Neshvill–Opatskiy). Sankt-Peterburg: Tipo-Litografiya I. A. Efrona. P. 726–730. Retrieved from http://gatchina3000.ru/big/073/73754_brockhaus-efron.htm.
- Odesskaya gazeta. 08.11.1941. № 5, 2.
- Odesskaya gazeta. 09.03.1944. № 57, 4.
- Pismo gr. A. H. Benkendorfa k gr. M. S. Vorontsovu ot 25 aprelya 1838. (1889) Arhiv knyazya Vorontsova (Kn. 35). Moskva: V universitetskoy tipografii (M. Katkov). P. 361.
- Pismo grafa K. V. Nesselrode grafu (knyazyu) M. S. Vorontsovu (17 janvier 1847). (1895). Arhiv knyazya Vorontsova (Kn. 40). Moskva: V universitetskoy tipografii. P. 335–336.
- Pismo grafa K. V. Nesselrode grafu (knyazyu) M. S. Vorontsovu (23 janvier 1829). (1895). Arhiv knyazya Vorontsova (Kn. 40). Moskva: V universitetskoy tipografii. P. 41–42.
- Pismo grafa K. V. Nesselrode grafu (knyazyu) M. S. Vorontsovu (28 janvier 1830). (1895). Arhiv knyazya Vorontsova (Kn. 40). Moskva: V universitetskoy tipografii. P. 52.
- Pismo grafa K. V. Nesselrode grafu (knyazyu) M. S. Vorontsovu (28 fevriel 1830). (1895). Arhiv knyazya Vorontsova (Kn. 40). Moskva: V universitetskoy tipografii. P. 55.
- Pismo grafa K. V. Nesselrode grafu (knyazyu) M. S. Vorontsovu (23 mars 1829). (1895). Arhiv knyazya Vorontsova (Kn. 40). Moskva: V universitetskoy tipografii. P. 44–45.
- Pismo S. V. Safonova k kn. V. S. Vorontsovu. (1892). Arhiv knyazya Vorontsova (Kn. 38). Moskva: Universitetskaya tipografiya. P. 380.

- Raport gen.-l. Raevskogo gr. Vorontsovu, ot 25-go maya 1840 goda. (1884). Aktyi, sobrannyye Kavkazskoy arheograficheskoy komissiei (T. IX). Tiflis: Tip. Kantselyarii Glavnonachalstvuyuschego grazhdanskoyu chastiyu na Kavkaze. P. 489–490.
- Russkiy gosudarstvenniy istoricheskiy arhiv (RGIA), f. 1091. Shtiglitsyi, baronyi: Lyudvig Ivanovich (1778–1843) i Aleksandr Lyudvigovich (1814–1884), op. 1. 1829–1883 gg. 10.
- Sartor, V. (2012). Hlebnyie eksporteryi Chernomorsko-Azovskogo regiona: gruppyi predprinimateley i ih etnicheskikh sostav, 1834–1914. Gretske pldpriemnitstvo I torgIvlya u Pivnichnomu Prichornomor'yi XVIII– XIX st. Zbirnik naukovih statey. Kiyiv: Institut Istoriyi Ukrayini NAN Ukrayini. P. 157–209.
- Spisok grazhdanskim chinam pervyih chetyireh klassov (Ch. 1. Chinyi pervyih treh klassov. Ispravleno po 10-e maya 1872 g.). (1872). Sankt-Peterburg: V tipografii Pravitelstvuyushago Senata. P. 409–410.
- Spisok grazhdanskim chinam pervyih chetyireh klassov (Ch. 1. Chinyi pervyih treh klassov. Ispravleno po 10-e sentyabrya 1872 g.). (1872). Sankt-Peterburg: V tipografii Pravitelstvuyushago Senata. P. 406–407.
- Shtiglits, M. (2014). Semya Shtiglits v Rossii. 2014. 10 s. Retrieved from https://www.ghpa.ru/images/shtiglits/Shtiglitsyi_semya_2014.pdf.
- Memoirs du prince M. Woronzow (1819–1833). (1891). Arhiv knyazya Vorontsova (Kn. 37). Moskva: Universitetskaya tipografiya. P. 64–102.

Bulanyi Mykola

Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0002-9989-140X>, nbulanyi@gmail.com

Стаття надійшла / Article arrived: 29.11.2021

Схвалено до друку / Accepted: 30.12.2021